

İÖ 30-İS 14 YILLARI ARASINDA ROMA MİSİR’İ: YÖNETİM, ORDU VE VERGİ**Kevser TAŞDÖNER¹****Özet**

İÖ 30 yılında Roma Cumhuriyeti son iç savaşını yaşadı. Actium Deniz Savaşı olarak tarihe geçen bu iç savaşın tarafları Caesar Octavianus ve Marcus Antonius ile Mısır Kraliçesi VII. Kleopatra’ydı. Caesar Octavianus’un zafer elde ettiği savaşın sonunda Marcus Antonius ve kraliçe VII. Kleopatra intihar ederek yaşamlarını son verdiler. Roma büyük bir galibiyet kazanırken, Hellenistik Dönemin ünlü krallığı, yaklaşık 300 yıldır Mısır’a hâkim olan Ptolemaios Hanedanlığı sona ermişti. Augustus unvanı alarak Roma’yı imparatorluğa doğru giden süreci başlatan Caesar Octavianus aynı yıl hızlı bir şekilde Mısır’ı Roma eyaleti olarak düzenlenmesi için harekete geçti. İlk kez İÖ 241 yılında kendi yarımadası dışında eyalet kuran Roma Cumhuriyeti sonraki tüm kazanımlarını da genişleme politikası gereği eyaletlere dönüştürdü. İÖ 30 yılında Roma eyaleti yapılan Mısır ise özellikle eyalete dönüştürüldüğü siyasi dönemin yansıması olarak farklılıklar taşıyordu. Bu makaledeki amacımız, Principatus Dönemi’nin ilk eyaleti olan Mısır Eyaleti’ni, yönetim, ordu ve vergi sisteminde yapılan reformlarını, dönemin siyasi yapısına göre değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Principatus Dönemi, Roma, Mısır, Augustus, Eyaletler.

BETWEEN 30 BC AND 14 AD ROMAN EGYPT: ADMINISTRATION, ARMY AND TAX**Abstract**

In 30 BC the Roman Republic experienced its last civil war. This civil war, known as the Actium Naval War, was held by Caesar Octavianus and Marcus Antonius and, the Egyptian Queen, the VII. Cleopatra. At the end of the battle which Caesar Octavian achieved the victory, Marcus Antonius and queen VII. Cleopatra ended their lives by committing suicide. As Rome won a great victory, the famous kingdom of the Hellenistic period, the Ptolemaic Dynasty, which had dominated Egypt for nearly 300 years, ended. In the same year, Caesar Octavianus, who under the title of Augustus initiated the process that led the Roman Empire towards the Empire, took quick actions to reorganize Egypt as a Roman province. For the first time in 241 BC, the Roman Republic, which established a province on a peninsula other than its own, transformed all the earned places into states in accordance with its expansion policy. Egypt, which was built as a Roman province in 30 BC, especially, differed as a reflection of the policies when it became a state. The aim of this article is to evaluate the reforms in the administrative, military and tax system of the Egyptian State, the first province of the Principatus Period, within the political structure of the period.

Key Words: Period of Principatus, Rome, Egypt, Augustus, Provinces.

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-posta: ktasdoner@gmail.com

Giriş

Roma- Mısır ilişkileri ilk kez II. Ptolemaios (Phiadelphus) Dönemi'nde başladı. İÖ 273 yılında Mısır kralı Roma'ya elçi göndererek iki ülke için faydalı olabilecek bir anlaşma sağladı². Mısır, Roma'nın korumasını kazanırken, Roma'da tahıl ve kaynak ihtiyacını temin edebilecekti. İki ülke arasındaki bu anlaşma İÖ 210 yılında, Roma'yı fazlasıyla yıpratın II. Kartaca Savaşı esnasında tekrarlandı ve Mısır'dan Roma'ya tahıl ve kaynak gönderildi³. Uzun süren karşılıklı ilişkilerin siyasi bir boyut kazanması, XIII Ptolemaios'un ölümü sonrası çocukları arasında taht mücadelelerinin başladığı, Roma Cumhuriyeti'nde de Iulius Caesar ile Gnaeus Pompeius arasındaki iç savaşın⁴ alevlendiği dönemdi.

İÖ 48 yılında Pharsalus Savaşı sonrasında mağlup olan Gnaeus Pompeius, Iulius Caesar'a karşı, kendisine yardım edeceği düşüncesiyle Mısır Ülkesi'nin kralının yanına kaçtı. Fakat kız kardeşi ile taht mücadelesinde olan XIV. Ptolemaios, Gnaeus Pompeius'u, gemisinin yanaştığı limanda öldürttü⁵. Mısır kralı savaşın Iulius Caesar'ın kazanacağını öngörmüş olmalı ki kendi planları doğrultusunda ona bir jest yapmasına rağmen Iulius Caesar'dan beklediği takdiri göremedi. XIV. Ptolemaios'un taht mücadelesinde olduğu kız kardeşi VII. Kleopatra da zaferi konusunda, ünlü Romalı komutana ihtiyacı vardı. Zira İÖ 48 yılında, Nil'in debisi oldukça düşmüştü ve bu durum İskenderiye'ye doğru ilerleyen yiyecek isyanlarının oluşmasını neden oldu⁶. İklimsel sebeplerden kaynaklanan bu kıtlık kraliçeyi zor durumda bırakmıştı. Iulius Caesar İÖ 48'de İskenderiye'ye ulaştığında, Mısır'ın Roma'ya hala 17,5 milyon drahmi borcu vardı. Bazı antik dönem tarihçileri Iulius Caesar'ın Mısır Ülkesi'nin iç savaşına dâhil olmasını gereksiz, Iulius Caesar'ın Kleopatra'ya tutkusundan dolayı yüz kızartıcı ve tehlikeli olduğunu yazarlar⁷. Ancak Iulius Caesar'ın politik hamleleri, hem ticarete hem de siyasi anlamda Mısır'ı elde tutmanın Roma menfaati için önemli olduğunu tarihsel geçmişlerini incelediğimizde oldukça mantıklıdır. Gerek tarihçilerin ve antik dönem yazarlarının abartılı ifadesi olan Kleopatra'nın

² İÖ 280-275 yılları arasında eski bir Yunan kolonisi olan Epirus Kralı Pyrrhus'la Roma arasında oldukça yıpratıcı ve kayıpların yaşandığı bir savaş oldu. Roma, Pyrrhus karşısında kazandığı zaferle Güney İtalya egemenliğini sağladı. Pyrrhus'un yenilişini öğrenen Ptolemaiosların kralı, Roma'ya elçi ve hediyeler göndererek bir anlaşma yapmak istedi. Cassius Dio, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans.by E. Cary). New York 1914. X. 5.vd; X. 41.

³ Dio. XVII. 59.

⁴ Caesar, *Bellum Civile*. (=Civil Wars, vols. III, ed. J. Enderson, transl. A.G. Peskett). Loeb. London 2001; Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*. (Plurach's Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932,1961,1967, *Pompeius*. LXXX.

⁵ Plutarkhos, *Pompeius*, LXXX

⁶ Plutarkhos, *Caesar*. XLVIII; İÖ 50 yılına tarihlenen kraliyet emrinde, tahılı ve İskenderiye'ye gelecek olan nakliyecileri koruma adına kararlar içerir. D. W. Roller, *Cleopatra*. Oxford University Press. Oxford. 2010, 54-55.

⁷ Plutarkhos, *Caesar*. XLVIII.

Iulius Caesar üzerindeki etkisi gerekse Roma'nın zekâ adamı olan Iulius Caesar'ın öngörüsü olsun sonuçta kraliçe istediğini kavuştu. Fakat Iulius Caesar'ın Mısır iç işlerine müdahale etmesi, Mısırlılar tarafından da hoş karşılanmadı. Bu sebeple İÖ 48/47 yıllarında İskenderiye'de Iulius Caesar, konakladığı sarayda Mısır kralının ordusu tarafından kuşatıldı. Beklenmedik bu kuşatma karşısında çaresiz kalan Iulius Caesar, Roma'nın Doğu'daki müttefiklerinden yardım istedi ve beklediği yardım Pergamonlu Mithridates'den geldi. Ordusuyla Syria üzerinden İskenderiye'ye geçen Mithridates'in ordusuyla birleşen Iulius Caesar'ın ordusu, Mısır kralı ile savaştı⁸. Mısır kralının kaçarken nehirde boğularak ölmesi üzerine İskenderiye Iulius Caesar'ın eline geçti. İskenderiye'de daha fazla zaman kaybetmemek⁹ için harekete geçen Iulius Caesar, Mısır'ın yönetimini VII. Kleopatra ve küçük kardeşi XV. Ptolemaios'a bırakarak Anadolu'ya geçti¹⁰. Ancak Iulius Caesar, iç savaş galibiyeti ile güçlenen siyaseti ve kendisini diktatör ilan etmesi sebebiyle üç yıl sonra İÖ 44 yılında öldürülmesine neden oldu¹¹. Iulius Caesar'ın ölümü Roma'yı yeni bir iç savaşın eşiğine getirdi. Iulius Caesar'ın evlat edindiği yeğeni Caesar Octavianus ve komutan Marcus Antonius, Caesar'ın katillerinden intikam almak için Aemilius Lepidus'un da katılımıyla İÖ 43 yılında üçlü yönetim oluşturdular ve Roma'nın yönetimini kendi aralarında paylaştılar¹². Bu paylaşımda Marcus Antonius'un payına Roma'nın Doğu eyaletleri düştü. İÖ 40 yılında Marcus Antonius hızlı bir şekilde yönetimi altındaki eyaletlere giderek gereken düzenlemeleri yaptı¹³. Marcus Antonius'un Anadolu'da ilk olarak hangi kente gittiği tartışmalıdır. Ancak Ephesos'da uzun süre kaldığı bilinmektedir. Bu kentten sonra Tarsos'a yönelen Triumvir, henüz Ephesos'dan ayrılmadan önce Q. Dellius adlı legatusunu Mısır kraliçesi Kleopatra'yı Kilikia'ya getirmesi için Mısır'a gönderdi. Çünkü Mısır Kraliçesi, İÖ 42 Philippi Savaşı'nda aldığı yenilgi sonucu intihar eden Caesar katili Cassius'un taraftarlarına para yardımı yapmıştı. Marcus Antonius'un cezalandırmak için çağırdığı kraliçe Tarsos'a geldi¹⁴. Kraliçenin Anadolu'ya

⁸ S. Atlan, *Roma Taribi'nin Ana Hatları- Cumhuriyet Devri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. 2014, 195.

⁹ Pontos Kralı VI. Mithridates'in Kırım Prensi olan oğlu Pharnakes, babasının krallığını yeniden kurmak için harekete geçmişti. Bu haberi alan Iulius Caesar Mısır'dan hızlı bir şekilde Anadolu'ya geçti. İÖ 47 yılında taraflar arasında yaşanan savaşın galibi Iulius Caesar oldu.

¹⁰ Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk). Ankara 2008, *Caesar*, XXXV; Caesar, *Alexandrian, African and Spanich Wars* (Eng. trans. By A.G. Way, M.A.) Loeb. London 1955. *Alexandrian War*, 34 vd.

¹¹ Cumhuriyet yönetimi için bir tehlike olarak görülen Iulius Caesar, çok sayıda senato üyesinin suikasti sonucu yaşamını yitirdi. Suetonius, *Caesar*. LXXX; Florus, *Epitome of Roman History*. (transl. E.S. Forster). Cambridge 1945, IV. II; Velleius Paterculus, *Historia Romana* (transl. by J.S.Watson). New York 1888, I. 57.

¹² Plutarkhos, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk) Ankara 1992, 19; Paterculus, II, 65.

¹³ K. Taşdöner, "Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri" D.T.C.F. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. 31. sayı.51. Ankara 2012, 210 vd.

¹⁴ Appianus, *Bellum Civile (Appian's Civil Wars*, transl.by H.White). vols.I-IV. Loeb. London 1972, V. 8. Plutarkhos, *Antonius*, 25. D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ*, vols. I-II, Princeton. 1950, I, 429.

gelmesi, Marcus Antonius'un kaderini değiştireceği gibi Roma Cumhuriyeti'nin son iç savaşının görünürdeki nedenlerinden birisi olarak sureci başlatacağı¹⁵.

Marcus Antonius, Mısır kraliçesi ile yaşadığı duygusal ilişkinin tesiriyle Doğu'daki işleriyle yeterince ilgilenmedi. Zira Kleopatra ile Tarsos'ta buluştuktan sonra Mısır'a gitti ve İÖ 41 yılının baharına kadar İskenderiye kentinde kaldı. İskenderiye'de Kleopatra ile vakit geçirirken, Anadolu'da işler yolunda değildi. İÖ 40 yılında Labienus komutasındaki bir Parth ordusu Euphrates ve Syria'dan Lydia ve Ionia'ya kadar bütün Anadolu'yu istila etmiş ve hâkim olmaya başlamıştı¹⁶. Marcus Antonius, Parth istilasını öğrendiği an harekete geçti. Ancak Roma'da kötü bir imajı oluşmuştu. Kurmuş oldukları Üçlü Yönetim İÖ 33 yılında sona erdi. Roma'da Caesar Octavianus ve çevresi propagandalarını hızlı bir şekilde sürdürüyorlardı. Karşılıklı restleşmeler, suçlamalar devam ederken, Caesar Octavianus'un eline çok güçlü bir koz geçti.

Marcus Antonius İÖ 37/36 yılında Roma'nın Doğu eyaletlerinde yaptığı ikinci düzenlemesinde, İskenderiye'de Kleopatra'nın Iulius Caesar'dan olduğu düşünülen oğlu Caesarion ile kendisinden olan oğullarını "krallar kralı" ilan edip miras dağıtımını yapmıştı. Antonius'un hazırladıktan sonra Vesta Rahibelerine emanet ettiği miras paylaşımı şu şekildeydi; Alexandros'a Armenia'yı, Media'yı ve kendince yakın zaman sonra ele geçirileceğine inandığı Parthia'yı verdi; Ptolemaios'a Phoinike'yi, Syria'yı ve Kilikia'yı verdi¹⁷. Kleopatra'ya Dağlık Kilikya (Kilikia Trakheia) bölgesinin, Olba Tapınak Devleti hariç, geri kalan kısmını verdi¹⁸. Ancak Marcus Antonius'un Kleopatra ile oğluna verdiği bölgelerin sınırları konusunda tam bir netlik söz konusu değildir. Bu konu hakkında net olarak söyleyebileceğimiz tek şey, gemi yapımına uygun ağaçlarıyla ünlü liman kentleri Hamaksia (Elikesik) ve bugünkü Silifke ile Erdemli arasında kalan Elaiussa'nın (Ayas) Kleopatra'ya ait mülklerin arasında yer aldığıdır. Üstelik Isauria'daki Domitiopolis (Ermenek-Dindebol Koyu) ile Anamur'un kuzeyindeki Titiopolis'in (Kalmnören) kentlerinin isimlerinin Marcus Antonius'un önde gelen iki taraftarının

¹⁵ Taşdöner 2012, 214.

¹⁶ Plutarkhos, *Antonius*, 30. T.R.S. Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic*. Vols. 2 ve Supplement. Cleveland. Ohio. 1968, II, 379. Labienus'un Anadolu istilası için bk. N. C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, New York 1968, 109- 115.

¹⁷ Plutarkhos. *Antonius*. 54 vd. Dio, L. 2.

¹⁸ Dio, XLIX, 41. Kıbrıs'ın Marcus Antonius tarafından Kleopatra'ya verilmesi hakkında bazı antik yazarlar hemfikirdir. Strabon'a göre, Tribunus Plebis (Halk Temsilcisi) Marcus Cato, Kıbrıs'ta hüküm süren kral Ptolemaios'un intiharı sonrasında adayı ele geçirmişti. Roma eyaleti haline getirilen adayı, kısa bir süre sonra Marcus Antonius Mısır kraliçesi Kleopatra'ya ve kardeşi Arsinoe'ye verdi. Dio, 48.24 bk. Ancak Kıbrıs'ın İÖ 48 yılında Iulius Caesar tarafından Kleopatra'ya verildiğine dair kaynaklar da mevcuttur. G. Holb, *A History of Ptolemaic Empire* (transl. T. Saavedra). London-New York. 2001, 226 vd; M. H. Sayar, "Antik Kilikya'da Şehirleşme". XII. *Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler* (12-16 Eylül 1994) 1999, I, 207.

adlarına ithafen Kleopatra tarafından verilmiş olabileceği düşüncesi, kraliçenin sadece Kilikia'nın kıyı kesimlerini değil aynı zamanda iç kesimde yer alan Dekapolis'e de sahip olduğunu gösterir¹⁹.

Söz konusu miras ve paylaşımlar Roma için kabul edilebilir değildi. Sonuçta İÖ 31 yılında iki tarafta savaş için hazırlıklarını tamamlamıştı. Marcus Antonius ve sevgilisi Kleopatra'nın donanması birleşmişti. Güçlü bir donanmaya sahip olan Caesar Octavianus'u da komutanı Agrippa eşlik ediyordu. Tarihe Actium Deniz Savaşı²⁰ olarak geçen, Roma Cumhuriyeti'nin son iç savaşı Caesar Octavianus'un galibiyeti ile sonuçlandı. Marcus Antonius ve sevgilisi VII. Kleopatra²¹, Antik edebi yazarların eserlerine göre, intihar ederek yaşamlarını son verdiler²². Kraliçe Kleopatra, Mısır'da hüküm süren Ptolemaioslar'ın son hükümdarıydı. Caesar Octavianus, İÖ 30 yılında, Kleopatra'nın ölümünden sonra Mısır'a yeni bir kral atamadı. Mısır'ı Roma eyaleti yaptı ve yeni eyaletin valiliğine de Gaius Cornelius Gallus'u tayin etti²³.

Kimi tarihçilerin yorumuna göre, Kleopatra'nın ölmesiyle, firavunun üç bin yıllık bağımsızlığı son buldu. Mısır yabancı bir imparatorun istediği zaman yağmaladığı bir ülke haline geldi²⁴.

Augustus Yönetimi Altında Mısır Eyaleti

İÖ 30 yılında Mısır, ele geçirilmesinin ardından bir Roma eyaleti haline dönüştürülmeye başlandı. Actium ve sonraki yükselişini anmak adına doğum günü olan 23 Eylül'den esinlenerek, Mısır'da her ayın 23 de kutlama yapılmasını emreden Augustus,²⁵ zaferin ödülü olarak, Marcus Antonius adına savaşmış olanlar dâhil, Actium gazilerine Mısır'ın mevcut gelirlerinden ödeme yaptı. Yönetimdeki memurları tayin etmek, vergi reformları ve söz konusu konularla ilgili olarak yapılacak yasal düzenlemeler için öncelikle Ptolemaiosların imparatorluk topraklarının tanzimi gerekiyordu. Bu gayeyle, ilk önce Mısır'ın eski yöneticilerinin toprakları parçalandı ve topraklar Roma ile müttefik krallar arasında paylaşıldı²⁶. Ptolemaiosların krallığının

¹⁹ Sayar 1999, 206 vd; M. Kurt, "Roma Cumhuriyet Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XI/1. Afyon 2009, 128-129; Taşdöner 2012, 228.

²⁰ Ayrıca bk: R. A. Gurval, *Actium and Augustus: The Politics and Emotions of Civil*, University of Michigan Press, Ann Arbor 1998.

²¹ İÖ 33 yılında Marcus Antonius ile VII. Kleopatra Yunan geleneklerine göre evlendiler. Ancak bu evlilik Roma hukukuna göre kabul edilmedi.

²² Suetonius, *Augustus*, 27; Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*. Roma Tarihinin Özeti. (çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul 2007. 7; Plutarkhos, *Antonius*, 85-86.

²³ J.A. Crook, "Political History, 30 B.C. to A.D. 14". Şurada: *Cambridge Ancient History* X. 2008, 74.

²⁴ T. Wilkinson, *Eski Mısır- MÖ 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi* (çev. Ü.H. Yolsal) Say Yayınları. İstanbul 2013, 616.

²⁵ R. McMullen, *Romanization in the of Augustus*. Yale University Press /New Haven& London 2000, 14.

²⁶ A. K. Bowman,-D. Rathbone. Cities and Administration in Roman Egypt. *Society for The Promotion of Roman Studies*. Jstor. Vol. 82, 1992, 111.

tüm arazileri “kraliyet arazisi” ve “üretim için kiralanan araziler” olarak ayrılmıştı. Romalılar bu arazileri, Roma vatandaşlarının özel mülkleri şeklinde yeni bir sınıfa göre ayırdı. Roma Mısır’ında toprak, kraliyet arazisi, halk arazisi ve kazanç elde etmek için üretim arazileri olarak kategorilere ayrılmış oldu. Ptolemaioslara ait kutsal alanlar ise, çeşitli halk arazisi olarak kullanılmak üzere değiştirildi²⁷.

Augustus, krallığın miras mülklerini kişisel olarak el koydu ancak hiçbirini kendi adında tutmadı. Onları imparator ailesinin üyelerinin ve arkadaşlarının mülklerine ekledi. Toprakların geri kalan kısmında da kişisel hiçbir kontrol sağlamadı. Bu toprakların kontrolü, kısa süre sonra *bona vacantia*, *caduca* ve *damnatorum* özel haklarını elde eden *Idioslogoslar* tarafından idare edildi²⁸. Ptolemaiosların eski bir kurumu olan *Idioslogoslar* Augustus’un yönetiminde değiştirilerek, Mısır Eyaleti yöneticilerinin eyalet için gereken ihtiyaçlarını karşılayacak finansal bir kurum haline getirildi. *Idioslogoslar*, imparatorluk topraklarında, mirasçısı olmayan ya da cezai bir suç karşılığında devletin bünyesine düşen, sahihsiz mülklerin alım satımlarını idare ediyorlardı²⁹. Ayrıca miras ve evlilik hukukuna aykırı çeşitli suçlar sebebi ile el konulan taşra arazileri, diğer malların satışları ve kiralamaları da onların yönetimindeydi. *Idioslogosların* işlevlerini meşru kılmak ve düzene koymak amacıyla hazırlanan *Gnomon*, konu ile ilgili yasaları ve tüzükleri içeriyordu. Kurumun yöneticisi, eyaletin finansal otoritesinin başı, valinin yanında yer alan *equestrian procurator*di. Yöneticinin aldığı kararlar ve uygulamalar, *Gnomon*’da listeler halinde kayda geçiyordu. Böylece tüm kararlar yasal bir temele dayanıyordu³⁰.

Yönetimsel olarak değişiklikler Augustus için lüzumlu görülen konular olduğu yapılan reformlardan bellidir. Mısır’ın coğrafi konumu, imparatorluğa olan uzaklığı ve en önemlisi köklü bir imparatorluktan devralınmasından dolayı olmalı ki Augustus yeni eyalette farklı önlemler aldı³¹. Kendisine karşı oluşabilecek muhalefet hareketlerine karşı, eyalette vali olarak, senatörden ziyade *equestrian praefectus* görevlendirildi. Bu yöneticiler, aynı zamanda adli

²⁷ A. Lintott, *Imperium Romanum-Politics and Administration*. Routledge. London-New York 1993, 127.

²⁸ Bowman- Rathbone 1992, 111.

²⁹ Strabon, *The Geography of Strabo* (transl. by H.L. Jones). Loeb. London.1960, 17.1.12.

³⁰ M. A. Speidel, “ Idios logos, gnomon of the”. *The Encyclopedia of Ancient History*. (ed. R.S. Bagnall, K. Brodersen, C.B. Champion, A. Erskine, S. R. Huebner). Blackwell Press. Oxford 2013, 3390-3391.

³¹ İÖ 28 yılında Augustus, Agrippa ile beraber acil olarak durumu el koydular. Trumvirlik döneminin son bulup, anayasanın yeniden düzenlenmesi ve normal bir yönetimin yeniden kurulması konusunda. İÖ 27 yılında Augustus, kontrolü altındaki eyaletleri senatoya ve Roma halkına geri bıraktı. Senato da Augustus’a bu unvanla ile beraberinde çeşitli unvanlar vererek karşılık verdi. Augustus’un İmparatorluğun üzerindeki kontrolü, yeni devletin en tartışmalı konusuydu. Ancak bu yayılma onun pozisyonu için önemli bir gerekçeydi. R. Alston, *Soldier and Society in Roman Egypt*. Routledge. New York 1995, 199-200.

konularda ve mahkemelerde en yüksek otoriteye sahiptiler³². Praefectus, Alexandria, Memphis ve Pelusium'da Mısır'a özgü bir sistem kullanarak, diğer eyaletleri model olarak özel mahkemeler oluşturdu. Praefectus'a yardımcı olarak, hukuk işlerinde *iuridicus (dikaidotes)*, mali konularda da *idiologos* tayin edildi. Eyalet üç büyük bölgeye bölündü. Thebaid, yedi Nomoi ile beraber Arsinoite ve Aşağı Mısır olarak. Bunların her biri, equites sınıfından görevlendirilen, *epistratego* denilen Romalılar tarafından idare ediliyordu. Onların alt biriminde *strategois*ler tarafından idare edilen *nomoi* vardı. Bu görevliler Mısırlı ve sivil görevlilerdi. Strategoilere de vergilerin toplanmasında nomarklar (*basilikoi grammateis*) yardımcı olarak görev alıyorlardı. Her bir köyde *komogrammateus* denilen yetkililer vardı³³. İS 5 yılında Augustus, praetorlar için 5000 denari, diğer memurlar için 3000 denari emeklilik ikramiyesi oluşturdu. Ancak oluşturulan emeklilik ikramiyesi İS II. Yüzyılda ödenmedi³⁴.

Senatörlerin ve belirli equites sınıfı mensuplarının, imparatorun izni olmaksızın eyalete girişi yasaklandı ki böylece onların yeni eyalette özel mülk edinmeleri imkânsız hale getirilmemiş olsa dahi zorlaştırılmış oldu³⁵. Yeni eyaletin gelirleri diğer imparator eyaletleri gibi teoride *Aerarium Saturni*'ye ödendi. Ancak uygulamada imparatorun direkt temsilcileri olan equiteslerin kontrolündeydi.

Mısır Eyaletinin ilk valisi, Gaius Cornelius Gallus, Augustus'un yakın arkadaşlarından biriydi. Askerliğinin yanı sıra daha çok edebi kişiliği ile tanınan ve daha önce senato üyeliği olmayan Gallus için bu görev ilginçti. Çünkü vali olabilmesi için senato üyesi olması gerekiyordu. Üstelik Roma için zenginlik kaynağı olan, üç lejyonunun bulunduğu bir eyalet için daha tecrübeli biri olmalıydı. Büyük bir olasılıkla Augustus, Gallus'un başarısından ziyade kendisine olan sadakati ve dostluğunu öncelik verdi³⁶. Buna rağmen, Yukarı Mısır'da patlak veren bir isyanı bastırılmasında büyük başarı gösteren vali, Mısır'ın güney sınırlarının ötesine seferler düzenledi³⁷. Onun bu başarıları Gallus'a fazlasıyla özgüven vermiş olmalı. Çünkü kısa bir süre sonra Gallus hakkında Princepse hoş olmayan bilgiler gitmeye başladı. Gallus, kendisini Ptolemaiosların soyunun devamı olarak görmeye başlamıştı. Bunun kuvvetli kanıtları, piramitlere ve Nil'deki kutsal Philae adasında oyulmuş olan Gallus'u onurlandıran yazıtlardır³⁸. Gallus'un bu

³² Strabon, 17.1.12; 38, D. Shooter, *Augustus Caesar*. Routledge. London- New York 1991, 44; Lintott 1993, 127.

³³ Lintott 1993, 127.

³⁴ Alston 1995, 20-21.

³⁵ G. Webster, *The Roman Imperial Army*. London 1969, 54; Roller 2010, 151.

³⁶ W. Eck, *The Age of Augustus*. Blackwell Publishing. Oxford 2007, 52; Alston 1995, 201.

³⁷ Alston 1995, 201.

³⁸ 15 Nisan İÖ 29 tarihine ait yazıtta; 15 gün boyunca düşmanı kuşararak, Boreasis, Coptus, Ceramice, Magna Diospolis, Ophieon kentlerini ele geçiren, Thebaid isyanında zafer kazanan, Mısır ve İskenderiye'nin ilk praefectus'u, tanrının oğlu

bilgileri Roma’da bir skandal niteliğindedir. Augustus güvendiği dostundan tüm desteğini geri çekti ve dolayısıyla Gallus için bu sonun başlangıcı oldu. Roma senatosunda suçlu bulunan Gallus’un mal varlığına el konuldu. Gallus ise İÖ 26 yılında intihar ederek yaşamını son verdi. Augustus, Gallus’un hadisesini hem üzülmüş hem de endişe ile karşılamış olmalı³⁹. Çünkü Mısır’ın ilk praefectusu elindeki gücün hırsına yenilmişti. Ancak, şüphesiz Augustus da Ptolemaiosların halefi gibi davrandı ve Mısır tapınaklarında, Kleopatra da dâhil olmak üzere eski hükümdarlarla aynı şekilde temsil edildi⁴⁰. Roma’nın ilk imparatoru için bu yaklaşım şaşırtıcı değildi.

Ptolemaioslar Dönemi Mısır’ında icra edilen bazı uygulamalar biçimsel olarak değiştirildi. Bunlardan biri Mısır para birimidir. Mısır’ın kapalı para sistemini özellikle imparatorluğunun ilk dönemlerinde devam ettirdi ve Kleopatra yönetiminin sonlarına doğru bronz değerinde paralar basıldı⁴¹. Ancak evrensel denarius standardıyla uyumlu hale getirildi.

Augustus, arazi görev sistemini yeniden düzenlemeye ve ekonomik potansiyelini geliştirmeye çalıştı. İmparator neredeyse özel bir mülk olarak gördüğü Mısır topraklarından, Mısır proletaryasına büyük miktarda mısır unu dağıttı. Barışın sağlandığı, diplomasinin işlevlik kazandığı bu coğrafya, Afrika ve Hindistan’dan ticaret için önemli buluşma yeri haline gelen Meroe krallığı, yani Nubia ve Güney Etiyopya ile ticaretin sürekliliğini sağladı⁴².

Arazilerde geleneksel vergi oranları korundu, ancak vergi sisteminde büyük yapısal değişiklikler yapıldı. Daha önce var olan doğrudan kişisel (tributum) ve toprak vergileri (vectigalia) yeniden ayrıldı. Mısır toprağı, Roma vergilendirmesinde başlangıç konusuydu, *tributum soli*, yerel olarak Roma Mısır’ının önemli mali yöneticilerinden biri olan *dioikesis*’in idaresine tabi oldu. Vergileri de Nil’in seviyesine göre ortalama bir fiyatla belirlenirdi. Bu vergi sistemini Mısır’da ilk kez uygulamaya koyan Ptolemaioslar olsa da, aslında Roma’ya yabancı bir

---

Caesar tarafından kovulan krallardan sonra Roma kralı, Gnaeus’un oğlu, Gaius Cornelius Gallus. Üç isyanın liderlerini ölüme gönderdi. Ordusu, Mısır kralları ya da herhangi bir Romalı tarafından daha önce ele geçirilmemiş yerlere kadar, Nil’in büyük şelalesine kadar ilerledi. Tüm kralların yönetiminde sıkça görülen terörü, Thebaid’i bastırdı. Philae’deki Etiyopya kralına elçisine, koruması altında olduğunu bildirdi ve Etiyopia içindeki Triakontaschoinos’da yönetimini kurdu. O (Gallus), bu hediye atalarının tanrılarına ve Nil’de Helper’e verdi. R. K. Sherck, *Rome and the Greek East to the death of Augustus*. Cambridge University Press, Cambridge 1993, 114.

³⁹ Eck 2007, 52-53.

⁴⁰ Lintott 1993, 79, 82.

⁴¹ R.S. Poole, *The Greek Coins-The Ptolemies, King of Egypt*. The British Museum. London 1883, 123. Tiberius Dönemi’nden itibaren değeri düşük gümüş tetradrahmine basıldı. A. Geissen, “The Nome Coins of Roman Egypt” *Coinage and Identity in the Roman Provinces*. (ed. C. Howgego-V. Heuchert-A. Burnett) Oxford University Press, Oxford 2007, 167.

⁴² Webster 1969, 44.

uygulama değildi. Roma'nın erken dönemlerinde uygulanan *ager publicus* düzenlemesine benzediği gibi Sicilia ve diğer Doğu eyaletlerindeki aşar vergisine de oldukça benziyordu.

Roma'nın büyük bir vergi yeniliği, Mısır'da laografya adı verilen, yıllık kelle vergisi biçiminde tributum capitis uygulamasıydı. Roma Mısırında kelle vergisi, on dört ile altmış iki yaşları arasındaki, köleler de dahil olmak üzere tüm yetişkin erkekler için geçerliydi. Mısırlı rahiplerin bazıları vergiden muaftı. Vergi oranları, nome'den nome'ye değişiyordu. Genelde yılda 16 drahmi olmasına rağmen Arsinoite gibi büyük bir nome'de vergi 40 drahmiydi ki bu en yüksek orandı. Metropolitlerde vergi oranları daha düşüktü. Büyük olasılıkla buralardaki vergi oranları, Roma'nın metropolitler statülerine göre düzenlenmiş olmasındandır⁴³. Nüfus sayımı yapılarak kelle vergisinin sayısı belirlenmiş oluyordu. Ayrıca, bir dava sistemi kurulması ve statü ayrımlarının kontrolü için de gerekliydi. Augustus döneminde, İÖ 11-10 yıllarından başlayarak yedi yıl aralıklarla nüfus sayımı yapıldı. Daha önceleri on dört yıl aralıklarla yapılıyordu. Mısır'da Roma nüfus sayımının fonksiyonu, kişisel ve kamu hizmetlerinde vergi yükümlülüğünü kayıt altına almaktı⁴⁴.

Augustus'un askerlerinin bir kısmı, bir süredir kendisi için veya diğer generallerle birlikte uzun bir süre kesintisiz hizmet görmüş olan profesyonellerdi. Marcus Antonius'a karşı savaştıktan sonra Augustus, askerlerinden bazılarını para ödedi ve uzun süre hizmette tuttu. Bu askerler, gelişmekte olan Roma imparatorluk ordusunda ilk nesil profesyonel askerleri oldular. Bir yandan, hâlâ teknik olarak Roma vatandaşlarından, diğer yandan da yardımcı birliklerden oluşan piyade birlikleri vardı. Yardımcı birliklere bölgelerinin ya da kabilelerinin isimleri verildi. Bunun sebebi hala Roma vatandaşı olmamaları ve müttefiklik statüsünde yer almalarıydı⁴⁵.

Yüzyıllarca süren baskı ve Ptolemaioslar Döneminde kurulan bir Yunan hiyerarşisi ile yerli köylülerden oluşan halk arasında yasa ve düzeni sağlamak için askerlere ihtiyaç vardı. Büyük şehirlerde Yahudi nüfus fazlaydı ve tüccarlar arasında hizip yaygındı⁴⁶. Mısır Eyaleti, Roma imparatorluğuna özümsetecek, Roma yetkilileri tarafından yönetilecekti. Bundan dolayı, valiye, Roma otoritesini hissettirecek ve ayaklananlar gibi herhangi bir isyanla başa çıkma olanağı sağlayacak önemli bir garnizon verildi⁴⁷. Söz konusu garnizon üç lejyondan oluşturuldu⁴⁸. Her

⁴³ Bowman- K. Rathbone 1992, 111-112.

⁴⁴ Bowman- K. Rathbone, 1992, 113; S. L. Wallace, *Taxation in Egypt from Augustus to Diocletian*. Princeton Legacy Library. Princeton 2016, 96-97.

⁴⁵ Alston 1995, 20-21.

⁴⁶ Webster 1969, 44.

⁴⁷ Alston 1995, 20.

⁴⁸ Strabon. 17.1.12.

lejyon, biri ağır silahlı diğerleri hafif silahlı 10 cohorta bölünmüş, legatusun komutasında, yaklaşık 5000 erkekten oluşuyordu. Cohortlar centurialara, centurialarda bir çadırda 8 askerden oluşan *contubernia* bölündü. Bir centurnia 10 *contubernia* yani 80 asker, bir cohort 6 centuriadan toplam 480 asker yer alıyordu. Bir lejyonda yüksek rütbeli 6 *tribun* görevliydi. Bu dönemde her bir lejyona yaklaşık 120 atlıdan oluşan yardımcı küçük süvari birlikleri ve piyadeler ilave oldu ve bunlar yaklaşık olarak bir cohortdaki asker sayısına eşittiler. Cohortlar, praefectus tarafından komuta ediliyordu. Süvari Birliği ise, praefectus tarafından yönetilen 500 mukavemet gücünden oluşuyordu. Söz konusu birlik de kendi içinde 30 atlıdan oluşan 16 alt bölüme ayrılmıştı⁴⁹. Ptolemaiosların ordusunun aksine, Roma ordusu, hizmet süreleri içerisinde toprak edinimi yasak olan, hemen hemen tamamı eyaletin yerlisi olamayan kişilerden oluşuyordu. Yardımcı birimlere veya lejyonlara giren Mısırlılar normalde başka yerlere yerleştirilmiş olacaktı. Equites sınıfında yer alanların altında, yerel düzeyde idari yapıdaki Ptolemaioslar ve Roma Mısır'ı arasında görünüşte önemli bir süreklilik olduğu belirtilebiliriz. Özellikle *nomes*, *strategoï* ve *basilikogrammateis*'ten sorumlu görevlilerin unvanları ve yeterlilik alanlarında⁵⁰. Buna ilaveten, Mısır Eyaleti, ordu için yetiştirilen öğrencilerin yer almasından dolayı da özel bir öneme sahipti. Augustus'un mevcut organizasyonunu yaptığı lejyonların sayısı yirmi sekizdi. Söz ettiğimiz gibi bunun üçü Mısır'daydı. Sonraki dönemlerde Ren boyunca yer alan garnizonları güçlendirmek için Mısır'dakiler indirildi. Ancak her zaman özel bir koruma gerektiğini düşündüğü Mısır Eyaleti için, Fayum'un Greklerinden Alexandrine Filosunu kurdu⁵¹. Augustus'un ölümünden sonra Mısır ordusu iki lejyona düşürüldü⁵².

Sonuç:

Kadim bir medeniyetin üzerine oturtulan Hellenistik kültürle Mısır, bürokratik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı olarak çağının en güçlü devletlerinden biriydi. Bu sebeple Roma tarafından eyalete dönüştürülmesi kurumsal anlamda çok daha kolay olmuştu.

Roma İmparatorluğu ve Mısır, kamu yönetim yapısı ve kurumlarına verilen önem söz konusu olduğunda, ortak birçok noktaya sahipti. Hiyerarşik örgütlenme biçimi, tam zamanlı profesyonel personel, hizmetin sosyal tabakaya yayılışı, açıkça belirtilmiş tanıtım yolları, görev süresinin göreceli güvenliği bunlar her iki devletin özellikleriydi⁵³.

⁴⁹ Alston 1995, 20-21; H. M. D. Parker, *Roman Legions*. Oxford 1980, 193-194.

⁵⁰ Bowman- Rathbone 1992, 111.

⁵¹ Webster 1969, 44, 55, 157.

⁵² Parker 1980, 92.

⁵³ S. Ajdini, "Public Administration in Ancient Rome and Egypt" (Spring) sheriajdini@gmail.com. 2014, 6.

Augustus, uzun süren iç savaşların son basamağı olan Actium galibiyeti ile emsalsiz bir prestij, Mısır Eyaleti ile de büyük bir zenginlik kaynağının sahibi oldu. Elde ettiği bu kaynak hem Mısır hem de Roma hâkimiyetinde yer alan coğrafyalara refah sağladı. Augustus'un tek olarak yönetimde kaldığı yılların ilk günlerinde oluşturulan Mısır Eyaleti için ekstra önlemler alması, kendisine karşı oluşabilecek muhalefet hareketlerine karşı bir önlem niteliğindedir. Vali olarak senato üyesinin yerine *equestrian praefectus* ataması, eyalet içinde üç tane lejyon bulundurması, Augustus'un tedbirlerini açıkça gösterir.

Ptolemaiosların oluşturduğu kurumsal yapı çok fazla değişmemiştir. Bunun sebebi, işleyişin düzgün gittiği bir sistemin zaten var olması ve Augustus'un princepsliğinin ilk yıllarındaki ılımlı siyasetinin etkisidir. Şüphesiz, yeni eyalet Roma eyaleti olarak Roma kurumsallaşmasına uygun hale getirildi. Yüzyıllardır krallıkla yönetilen bu coğrafya, eğer Roma'da cumhuriyet yönetimi devam etseydi, Roma ile farklı bir yönetime geçebilirdi. Ancak Roma'nın dahi bir dönüşüm yaşadığı Principatus Dönemi'nde, Mısır Eyaleti, Augustus'un kendi özel mülkü olarak muamele ettiği bir yönetim altına girdi.

Bibliyografya

Antik Edebi Eserler

Appianus, *Bellum Civile* (*Appian's Civil Wars*, transl.by H.White). vols.I-IV. Loeb. London 1972.

Caesar, *Bellum Civile*. (=Civil Wars, vols. III, ed. J. Enderson, transl. A.G. Peskett). Loeb. London 2001.

_____, *Alexandrian, African and Spanich Wars* (Eng. trans. By A.G. Way, M.A.) Loeb. London 1955.

Cassius Dio, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans.by E. Cary). New York 1914.

Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*. Roma Tarihinin Özeti. (çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul 2007.

Florus, *Epitome of Roman History*. (transl. E.S. Forster). Cambridge 1945.

Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*. (Plurach's Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932,1961,1967.

_____, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk) Ankara 1992.

Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk) Ankara 2008.

Strabon, *The Geography of Strabo* (transl. by H.L. Jones). Loeb. London.1960.

Velleius Paterculus, *Historia Romana* (transl. by J.S.Watson). New York 1888.

Modern Kaynaklar

Ajdini, S. “Public Administration in Ancient Rome and Egypt” (Spring) sheriajdini@gmail.com. 2014.

Alston, R. *Soldier and Society in Roman Egypt*. Routledge. New York 1995.

Atlan, S. *Roma Tarihi'nin Ana Hatları- Cumhuriyet Devri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 2014.

Bowman, A. K.-Dominic Rathbone. Cities and Administration in Roman Egypt. *Society for The Promotion of Roman Studies*. Jstor. Vol. 82. 1992, 107-127.

Broughton, T.R.S. *The Magistrates of The Roman Republic*. Vols. 2 ve Supplement. Clevelant. Ohio 1968.

Crook, J.A. “Political History, 30 B.C. to A.D. 14”. Şurada: *Cambridge Ancient History X*. Cambridge 2008, 70-112.

Debevoise, N.C. *A Political History of Parthia*, New York 1968.

Eck, W. *The Age of Augustus*. Blacwell Publishing. Oxford 2007.

Holb, G. *A History of Ptolemaic Empire* (transl. T. Saavedra). London-New York 2001.

Geissen, A. “ The Nome Coins of Roman Egypt” *Coinage and Identity in the Roman Provinces*. (ed. C. Howgego-V. Heuchert-A. Burnett) Oxford University Press, Oxford 2007, 167-170.

Gurval R.A. *Actium and Augustus: The Politics and Emotions of Civil*, University of Michigan Press, Ann Arbor 1998.

Kurt, M. “Roma Cumhuriyet Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XI/1. Afyon 2009, 115-139.

Lintott, A. *Imperium Romanum-Politics and Administation*. Routledge. London-New York 1993.

Magie, D. *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Chirist*, vols. I-II, Princeton 1950.

McMullen, R. *Romanization in the of Augustus*. Yale University Press /New Haven& London 2000.

Parker, H.M.D. *Roman Legions*. Oxford 1980.

Poole, R.S. *The Greek Coins-The Ptolemies, King of Egypt*. The British Museum. London 1883.

Roller, D. W. *Cleopatra*. Oxford University Press. Oxford 2010.

Sayar, M. H. 1999. "Antik Kilikya'da Şehirleşme". XII. *Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler* (12-16 Eylül 1994) I. 1999, 193-216.

Sherk, R. K. *Rome and the Greek East to the death of Augustus*. Cambridge University Press, Cambridge 1993.

Shooter, D. *Augustus Caesar*. Routledge. London- New York 1991.

Speidel, M.A. "Idios logos, gnomon of the". *The Encyclopedia of Ancient History*. (ed. R.S. Bagnall, K. Brodersen, C.B. Champion, A. Erskine, S. R. Huebner). Blackwell Press. Oxford 2013, 3390-3391.

Taşdöner, K. "Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri" D.T.C.F. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. 31. sayı.51. Ankara 2012, 209-236.

Wallace, S. L. *Taxation in Egypt from Augustus to Diocletian*. Princeton Legacy Library. Princeton 2016.

Webster, G. *The Roman Imperial Army*. London 1969.

Wilkinson, T. *Eski Mısır- MÖ 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi* (çev. Ü.H. Yolsal) Say Yayınları. İstanbul 2013.